

Morava

Morava (latinsky *Moravia*, německy *Mähren*) je historická česká země ve východní části České republiky, kdysi součást země Koruny české. Název pochází od pojmenování řeky Moravy (krajina kolem řeky Moravy), jejíž název je před slovanského původu s významem *voda, močál*.

Územní rozsah a mocenské začlenění Moravy se *během historického procesu několikrát* výrazně měnilo. Po zániku Velkomoravské říše přestala být Morava ohniskem státu a samostatný stát na jejím území již nikdy poté neexistoval. V roce 1019 či 1020 dobyl Moravu po obsazení Boleslavem Chrabrým český kníže Oldřich a opětovně ji připojil k přemyslovskému státu. Od té doby až podnes zůstávají politické osudy Čech a Moravy většinou spojeny, i když obě země měly ve středověku a raném novověku poměrně velkou míru autonomie.

Morava byla rozdělena na díly (*partes*), které připadly členům rodu Přemyslovců, od roku 1061 dědičně. Na konci 12. století moravské úděly sjednotil v moravské markrabství během krize uvnitř přemyslovského rodu pozdější český kníže Konrád II. Ota. Státoprávní postavení Moravy jako součásti českého státu nebylo zcela jasné ještě v první polovině 14. století. Nejasnostem učinil konec Karel IV. listinou ze 7. dubna 1348, která jednoznačně stanovila, že Morava je lénem českého krále a nikoliv lénem Svaté říše římské.

Se zánikem Rakouska-Uherska zaniklo i Markrabství moravské, ale Morava zůstala jako **Země Moravská** i nadále správním celkem v rámci nově vzniklého Československa. Roku 1928 byla Morava spojena s českou částí Slezska do Země Moravskoslezské, která existovala do roku 1948. Od roku 1949 se území dělí na kraje, jejichž hranice se s původními zemskými hranicemi nekryjí. Dodnes je však Morava obyvateli České republiky vnímána jako kulturní celek. V první polovině 90. let 20. století bylo silné Moravské hnutí usilující o obnovu autonomie Moravy, od parlamentních voleb 1996 však žádná významnější zemsky orientovaná politická síla v Česku nepůsobí.

1. Území

Území Moravy v rozsahu z roku 1928 je v současnosti rozděleno mezi Jihomoravský, Moravskoslezský, Olomoucký, Vysočinu, Zlínský, Jihočeský a Pardubický kraj. Původně moravská osada U Sabotů, která od září 1998 má jako místní část oficiální název Šance, patří od 25. července 1997 ke Slovensku, k němuž patří i moravské pozemky, odříznuté od zbytku Moravy úpravou česko-slovenské státní hranice roku 1997. *Obdobné úpravy, tentokrát ve prospěch České republiky a tím i Moravy, proběhly i v osadě Sidonie – ležící nedaleko Vlárského průsmyku a spadající pod Broumov-Bylnice. Současně byla předmětem jednání i situace v chatové osadě Kasárna, rozkládající se dnes na Slovensku v těsné blízkosti státních hranic poblíž Velkých Karlovic.*

S historickým územím Moravy hraničí na západě Čechy (344 km), na jihu rakouská spolková země Dolní Rakousy, na jihovýchodě pak slovenský Trnavský kraj, na východě slovenský Trenčinský kraj, na severovýchodě slovenský Žilinský kraj a České Slezsko, na severu také „naše“ Slezsko a na severozápadě pak území Polska – konkrétně Kladsko, kdysi součást Čech, dnes část Dolnoslezského vojvodství (20 km).

Někdejší moravské enklávy ve Slezsku *jsou jednak součástí „našeho Slezska“ a jednak sousedí s polským Opolským vojvodstvím, které leží téměř celé v polské části Slezska.*

2. Geografie

Mezi známější národopisné regiony patří Valašsko, Slovácko, Haná, Laško a Horácko.

Od roku 2000 je území Moravy administrativně rozděleno mezi kraj Jihočeský (*menší jihovýchodní část kraje – okolí měst Dačice, Slavonice*), Jihomoravský (*s výjimkou Jobovy Lhoty celé území kraje*), Moravskoslezský (*menší části na jihu kraje, hlavně na Novojičínsku a Rýmařovsku*), Olomoucký (*většina území kraje, severní část kraje – Jesenicko – spadá do území „našeho“ Slezska*), Pardubický (*území na východě kraje v okolí měst Svitavy, Moravská Třebová, Červená Voda, Březová nad Svitavou, Jevíčka, pramenná oblast řeky Moravy*), Vysočina (*východní větší polovina kraje s těmito klíčovými městy: Jihlava, Telč, Třešť, Třebíč, Moravské Budějovice, Jemnice, Velké Meziříčí, Velká Bíteš, Náměšť nad Oslavou, Žďár nad Sázavou, Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem*), a Zlínský (*celé území kraje – jde tedy o jediný kraj, kde jde o jistou historickou kontinuitu*).

2.1. Povrch

Povrch Moravy tvoří z větší částí pahorkatiny, vrchoviny a ne příliš vysoká pohoří. Na hranici s Čechami se rozkládá Českomoravská vrchovina. Pramení zde například řeky Jihlava nebo Oslava. Součástí Českomoravské vrchoviny je i masiv Žďárských vrchů, ve kterých pramení řeka Svratka (řeka). Východně od Českomoravské vrchoviny se pak nachází Drahanská vrchovina s Moravský kras. Na severu Moravy a na jihu Slezska se pak rozkládá pohoří Jeseníky s nejvyšší moravskou horou Pradědem (1 492 m n.m.), členěné na Hrubý Jeseník, a Nízký Jeseník. Jihozápadně od Jeseníků se na hranici s Čechami a Kladskem rozkládá Králický Sněžník. Jihovýchodně od Jeseníků se zvedají Oderské vrchy. Na jižní a střední Moravě se pak podél řek rozkládá několik nížinatých úvalů a „bran“, které oddělují výše uvedená pohoří od pohoří na východě Moravy, jimiž jsou Bílé Karpaty, Javorníky, Moravskoslezské Beskydy, Vsetínské vrchy, a západněji položené Chřiby a pahorkatina Ždánický les. Podél toku největší moravské řeky Morava, která celou zemí protéká od severu k jihu, leží Hornomoravský úval a Dolnomoravský úval. Na Hornomoravský úval navazuje na severu Moravská brána, na jihu pak Vyškovská brána, s níž na jihu sousedí Dyjskosvratecký úval. U Mikulova se zvedají Pavlovské vrchy. *Úplnost orografického členění a hodnocení – v návaznosti na text Wikipédie – je však třeba ještě doplnit o tyto útvary: Hornosázavská vrchovina, Hornosvratecká pahorkatina, Křižanovská vrchovina, Javořická vrchovina, Jihlavské vrchy, Jevišovická vrchovina, Brněnská vrchovina, Bobravská vrchovina, Boskovická brázda, Malá Haná, Svitavská pahorkatina, Bukovohorská hornatina, Podorlická pahorkatina, Lanškrounská kotlina, Kladská kotlina, Rychlebské hory, Zábřežská vrchovina, Hanušovická vrchovina, Mohelnická brázda, Západobeskydské podhůří, Podbeskydská pahorkatina, Ondřejník, Hostýnsko – Vsetínská hornatina, Hostýnské vrchy, Rožnovská brázda, Vizovické vrchy, Litenčická pahorkatina, Kyjovská pahorkatina, Mikulovská vrchovina, Červenopotocké sedlo, Ramzovské sedlo, Červenohorské sedlo, Lyský průsmyk, Vlárský průsmyk.*

K významným horám Moravy patří i hraniční hory na rozmezí Moravy na jedné straně a Polska či „našeho“ Slezska či Slovenska na straně druhé. V první řadě jde o hraniční vrchol Králický Sněžník 1423,7 m n.m. ve stejnojmenném pohoří a spektrum hraničních profilů v Rychlebských horách mezi Moravou a Polskem - s názvy Polská hora / Rudawiec 1105,7 m n.m., boční vrchol Travné hory 1119 m n.m., Brousek 1115,9 m n.m a Trojmezí - boční

vrchol hory Smrk 1112 m n.m. -, přičemž nejvyššími vrcholy jsou zde Smrk 1125,4 m n.m., situovaný přímo na hranici mezi Moravou a Slezskem i Travná hora 1120,4 m n.m. – situovaná nedaleko hranic Moravy a Polska. Hranici mezi Moravou a „naším“ Slezskem spoluvytvářejí vrcholy Hrubého Jeseníku: Šerák (1351,0 m n.m.), Keprník (1423,0 m n.m.), Červená hora (1337,0 m n.m.), Velký Jezerník (1306,8 m n.m.), Malý Děd (1355,0 m n.m.), zmíněný Praděd (pro zpřesnění – tato nejvyšší hora Praděd má 1491,3 m n.m.), Petrovy kameny (1438,0 m n.m.), Vysoká Hole (1464,0 m n.m.). Další význačnou hraniční horou je Malý Javorník 1017 m n.m. v Javorníkách – mezi Moravou a Slovenskem.

K neméně důležitým moravským horám patří i další vrcholy Králického Sněžníku jako Sušina (1321,2 m n.m.) a Podbělka (1307,4 m n.m.), a zejména Hrubého Jeseníku, jako kupříkladu Kamzičník (1420,0 m n.m.), Velký Máj (1384,3 m n.m.), Velký Děd (1379,2 m n.m.), Vozka (1377,1 m n.m.), Jelení hřbet (1367,0 m n.m.), Břidličná (1358,2 m n.m.), Mravenečník (1343,0 m n.m.), Vřesník (1342,2 m n.m.), Pecný (1334,0 m n.m.), Spálený vrch (1313,0 m n.m.), Pec (1311,2 m n.m.) a další „jesenické“ hory, dále Smrk 1276,3 m n.m. v Moravskoslezských Beskydech – v tomto pohoří druhá nejvyšší hora, dále Kněhyně (1256,8 m n.m.), Čertův mlýn (1205,8 m n.m.), Radhošť (1129,0 m n.m.) – rovněž v Moravskoslezských Beskydech, mimoto Vysoká 1024 m n.m. ve Vsetínských vrších, Jeřáb 1003 m n.m. v Hanušovické vrchovině.

Na řece Morava se nachází i nejnižší bod celého území Moravy (148 m n.m.), a to na soutoku s řekou Dyje v jejíž nejjižnějším výběžku Moravy na trojmezí se Slovenskem a Rakouskem.

2.2. Hydrologické podmínky

Hydrologické podmínky na Moravě se vedle srážek opírají především o poměrně pestrou síť řek i dalších vodních toků, spadajících většinou do povodí řeky Dunaje a úmoří Černého moře. Klíčovým vodním tokem je tu zejména řeka Morava, protékající přibližně severo-jihním směrem napříč stejnojmennou zemí. Část území na severovýchodě země Moravy spadá do povodí řeky Odry, vlévající se v Polsku do Baltického moře, nepatrná oblast pak náleží do povodí řeky Labe a úmoří Severního moře – především na Žďársku, kde jde o řeku Sázavu, a na Dačicku, kde některá území spadají do dílčích povodí řek Nežárka a Lužnice). Jde o tyto hlavní řeky:

- Morava - nejdůležitější moravská řeka (nad Bratislavou se vlévá do řeky Dunaj)
- Bečva (přítok řeky Morava)
- Dyje (přítok řeky Morava, druhá nejdůležitější moravská řeka)
- Jevišovka (přítok Dyje)
- Jihlava (přítok Dyje)
- Odry (hlavní tok z úmoří Baltického moře)
- Oslava (přítok Jihlavy)
- Ostravice (přítok Odry)
- Svitava (přítok Svatky)
- Svatka (přítok Dyje)

K dalším významným moravským tokům patří Krupá, Branná, Moravská Sázava, Desná, Třebůvka, Dřevnice, Olšava (všechno přítoky Moravy), Vlára (přítok slovenské řeky Váh, která je rovněž přítokem řeky Dunaj), Moravská Dyje (jedna ze „zdrojnic“ řeky Dyje), Rokytná (přítok Jihlavy), Moravice (přítok řeky Opava, která se v Ostravě vlévá do řeky Odry).

Odtokový režim i hydrologické podmínky na Moravě spoluurčují samozřejmě i podzemní vody, krasové vody, ramena vodních toků, mokřady, vodní nádrže, rybníky, údolní nivy, závlahové soustavy, vodní elektrárny, úpravy toků, odvodňování pozemků, protierozní opatření (ale i negativní dopady kolektivizace zemědělství), lokality po těžbě nerostů v údolní

nivě (hlavně jde o štěrkoviště). Touto problematikou se zabývají především dokumenty Státního i Směrného vodohospodářského plánu a nejnověji pak tzv. Plány povodí. Mezi nejdůležitější vodní nádrže na Moravě patří: Vranov na Dyji, Brněnská nádrž na Svatce (dříve Kníničky), Vír na Svatce, Dalešice a Mohelno na Jihlavě, vodní dílo Nové Mlýny na Dyji (skládající se ze tří nádrží), Mostišťe na Oslavě, Letovice na Křetině, z menších nádrží pak Opatovice na Malé Hané, Znojmo na Dyji, Slušovice na Dřevnici, Karolinka na Stanovnici, Boskovice na Bělé, Plumlov na Hloučele, Bystřička na Bystřičce, Luhačovice na Luhačovickém potoce, Ludkovice na Ludkovickém potoce, Bojkovice na Kolelačském potoce, Fryšták na Fryštáckém potoce, Koryčany na Kyjovce, Nemile na Nemilce, Dlouhé stráně na Divoké Desné, Nová Říše na Olšanském potoce, Výrovce na Jevišovce, Horní Bečva na Rožnovské Bečvě a Jevišovice na Jevišovce, v povodí Odry pak Olešná na potoce Olešná (u Frýdku-Místku). Na hranicích Moravy a Slezska se nacházejí nádrže Slezská Harta na Moravici, konec vzdušné nádrže Kružberk na Moravici a nádrž Šance na Ostravici. Na Žďársku, v povodí Sázavy a v širším měřítku i Vltavy, jsou nádrže Staviště na potoce Staviště (tedy na toku stejného jména) a nádrž Pilská na Sázavě. Nádrž Staviště leží v plném rozsahu na Moravě, přehradní profil Pilské nádrže s blízkým okolím jsou rovněž na Moravě, ale většina zátop je situována v Čechách.

Za pozornost stojí „menší“ nahlédnutí do historie vodního hospodářství v povodí řeky Moravy, které tvoří hydrologickou páteř moravské země (tak jak to bylo zveřejněno v publikaci „Povodí Moravy“ z roku 2006 (autorem textu je Ladislav Pavlovský):

»Vývoj hospodaření s vodou v povodí řeky Moravy

V dějinách lidstva se neustále odvíjí běh událostí, jejichž původ a příčinu je třeba hledat v, v hodnotách společenských a kulturních vztahů, v dynamice hospodářského rozvoje a v míře využívání přírodního bohatství. Nedílnou součástí tohoto bohatství je i voda, patří sem vodní zdroje, vodní bohatství: Naopak mezi významné ekonomické aktivity člověka patří i hospodaření s vodou a v širším smyslu slova nakládání s vodou..

Jisté je, že vodním bohatstvím oplývalo po celou historickou dobu i povodí řeky Moravy, bohatstvím reprezentovaným povrchovými i podzemními vodami v tomto území, které je od 9. století téměř totožné se stejnojmennou zemí Morava. Jen velice malé části území podél dolního toku řeky Moravy spadají a spadaly do jiných zemí – Slovenska (a kdysi Uher) a Dolního Rakouska. Z tohoto rakouského území také přitéká část vod řeky Dyje, největšího přítoku řeky Moravy, tam pramení i Rakouská Dyje (Deutsche Thaya), pravostranný přítok a hlavní zdrojnice řeky Dyje. Určitou symboliku představuje soutok Moravy a jejího pravostranného přítoku Dyje právě v průsečíku hranic České republiky, Slovenské republiky a Federální republiky Rakouska a současně pak i historických zemí Moravy, Slovenska a Dolního Rakouska.

Mezi člověkem a vodou, člověkem a vodním prostředím, se od nepaměti vytvářel zvláštní vztah. Charakteristickým rysem vývoje lidské společnosti byla jednota lidského organismu s vodním prostředím, která se na jedné straně projevovala tím, že člověk a jeho způsob života byl neustále ovlivňován vodou a vodním prostředím, na druhé straně člověk jako nedílná součást přírody svojí činností zpětně působil na vodu, vodní prostředí, přírodní oběh vody a vodní bilanci. Musel vždy vycházet z reálných přírodních skutečností i možností a jeho činnost usměřovalo také vědomí trvalého sepětí s vodním prostředím, přestože ne vždy si uvědomoval a mohl uvědomovat širší souvislosti a dosah důsledků některých činností uskutečňovaných v pracovních procesech. Tak tomu bylo i v území, kterému dnes říkáme povodí Moravy.

Pro zdejší obyvatele byla voda téměř vždy běžnou samozřejmostí a mohli tak využívat – pomocí dostupných způsobů - její užitečné a užitné vlastnosti. Na druhé straně se člověk musel čas od času chránit před jejími škodlivými účinky, zvláště před katastrofálními povodněmi i záplavami. Přesto však výběr místa pobytu lidí byl i v povodí Moravy od pravěku závislý na nedalekém výskytu zdroje pitné i užitkové vody a na konkrétních přírodních podmínkách, které člověku umožňovaly racionální ochranu před vodním živlem.

Tak jako jinde v Evropě se i v povodí řeky Moravy, a zejména pak v údolních nivách této řeky i jejích přítoků, postupně vyvíjelo osídlení. Nepočítáme-li dobu dávného starověku, žili tu nejprve Keltové - hlavně Volkové a částečně i Bojové, po nich následovaly germánské kmeny (Markomani, Kvádové) a v 7. až 9. století začaly na Moravu pronikat i slovanské kmeny, nejspíše od jihu a východu, zčásti i ze severovýchodu. Jisté je, že u těchto národů – nejen slovanských - byla tehdejší představa nadpřirozených účinků vod spojena s polobožskými bytostmi, s vodníky, vodními vílami a rusalkami. Mnohé si lidé vysvětlovali existencí mrtvé a živé vody. Léčení a uzdravující činnost bohů byly často spjaty s ochranou pramenů, tekoucích i stojatých vod a s kultem studánek. Tyto obyčeje byly vlastní jak Keltům, tak germánským kmenům, tak Slovanům. Nadpřirozeným vlivům se přisuzovaly i účinky ničících povodní, naopak blahodárný déšť byl všeobecně darem nebes. Velký význam vody se později promítl i do křesťanské liturgiky střední Evropy: křest, svcená voda, poutní místa u zázračných pramenů. Odrazem trvalého sepětí člověka s přírodou a vodním prostředím jsou i pranostiky, přísloví a lidová moudrost. V podobných podmínkách, o nichž se tu ve stručnosti zmiňujeme, žili i lidé v povodí řeky Moravy.

Na další vývoj území v povodí řeky Moravy měl tedy rozhodující vliv postupný rozvoj osídlení – převážně slovanským obyvatelstvem, ale v okrajových částech země moravské se usidlovali i Němci – dále pak rozvoj zemědělství, lesního hospodářství a rybníkářství. Poměrně značný zásah do krajiny povodí Moravy, který mohl místy do určité míry upravit i vodní režim, představovaly činnosti spojené s tzv. žďářením (tj. vypalováním lesních porostů), nebo přímo s těžbou dřeva, přeměnou lesních ploch na zemědělské plochy, zaváděním smrkových monokultur a orbou pozemků. Dalším faktorem byl postupný rozvoj chovu domácích zvířat a pastevnictví. Lidé tak byli postaveni před problém zajišťovat vodu pro pěstování užitkových plodin a pro chov užitkových domácích zvířat. V povodí Moravy došlo k přeměně lesních ploch na zemědělské zejména v údolních nivách, v pahorkatinných územích, v podhorských oblastech a zčásti i na vrchovinách

V období raného středověku se i v povodí řeky Moravy rozšířilo využívání mechanické vodní energie a aplikace vodního kola. Vedle stále rostoucího počtu vodních mlýnů u vodních toků se postupně objevovaly i valchovací mlýny (valchy), mlýny k drcení barvířských surovin a zařízení pro mletí barviv, vodní čerpací stanice pro závlahy, vodní hamry, stoupy pro výrobu papíru, vodní pily, vodní brusky pro nožířství, stoupy pro drcení rud, zařízení pro tažení drátů, pro pohon soustruhů, vznikají i první malé válcovny plechu na vodní pohon.

Paralelně s budováním objektů i zařízení využívajících mechanické vodní energie probíhala také v povodí řeky Moravy výstavba gravitačních náhonů, povětšinou otevřených vodotečí, vedených rovnoběžně s hlavními toky v údolních nivách nebo na úbočích svahů a sloužících převážně pro přívod vody k jejímu uživateli nebo spotřebiteli. Tyto umělé vodoteče či vodní příkopy však mohly plnit i jinou funkci, např. v závlahových systémech či odváděním velkých vod tzv. odlehčovacími „kanály“. Mohlo jít také o funkci svým způsobem politicko-strategickou - což nám připomenou již jen ojedinělé zbytky vodních příkopů kolem tvrzí, hrádků a vodních hradů, někdy i kolem sídel -, a zejména pak funkci estetickou v soustavách vzájemně propojených vodních prvků v nádherném Lednicko-Valtickém areálu. Dodnes jsou údolní nivy mnoha toků v povodí Moravy protkány sítí mlýnských náhonů, svodnic, vodních příkopů, říčních ramen, přivaděčů vody.

Pro země Koruny české, a tedy i pro území v povodí Moravy, byla ve středověku typická rozsáhlá výstavba malých i větších vodních nádrží pro chov ryb a vodní drůbeže. Hlavním důvodem byl zvláště církevní požadavek pro stravování v postní dny. Toto vodohospodářské opatření v jádru příznivě ovlivnilo vodohospodářské poměry a spolu s pozitivními biotechnickými opatřeními alespoň zčásti kompenzovalo důsledky dále pokračujícího žďářením a mýcením lesů. Širší dosah své užitečné nebo negativní činnosti si středověcí spolutvůrci koloběhu vod neuvědomovali a nemohli uvědomovat, řídili se opět existujícím stavem poznání, zásadou nejehospodárnější exploatace přírodních zdrojů a jejich maximální možné využitelnosti s ohledem na daný rozvoj výrobních sil a prostředků a jejich vlastnictví. O některých význačnějších rybnících v povodí se teď zmíníme (vyjdeme tu hlavně z publikace moravského historika Rudolfa Hurta – žil v létech 1902 až 1978, který se mimo jiné věnoval vývoji výstavby rybníků na Moravě).

Roku 1078 vznikly na statcích kláštera Hradiště u Olomouce sádky neboli haltýře s názvem "Vydoma a Tekalec" (šlo o haltýře podobné pstruhovým rybníkům z 16. století).

Nádrže z počátku 13. století představovaly již umělé akumulace se stálým přítokem a odtokem vody, do nich byly dávány ryby na odrost. Měly význam již chovatelský (rybochovný). První nádrže tohoto typu jsou v povodí Moravy doloženo z roku 1227 (za doby Přemysla Otakara I.), kdy měl klášter loucký u Znojma zakládat na ploše újezdu Lovětín rybníky a mlýny.

Z roku 1263 pochází zpráva o rybníku, který založil na místě starého konventu žďárského tamní opat Vinrich z Waldsas (což je pravděpodobně již v povodí Sázavy, tedy mimo povodí Moravy, ale k podobné výstavbě začalo zanedlouho docházet i v povodí horní Oslavy).

Z roku 1306 pochází zmínka o rybnících pod Brnem, z 14. století se pak dovídáme o rybnících na statcích kláštera svaté Kateřiny v Olomouci (Čechy, Slušín, Všechořice), z počátku 14. století (z let 1316-1326) pocházejí rybníky poblíž Újezda u Brna.

Prvá zmínka o existenci tzv. Kobylského jezera, situovaného do poměrně rozlehlé údolní nivy Trkmanky nad obcí Kobylí, pochází z roku 1464. Podle odhadu mělo rozlohu přibližně kolem 10 km² (1.000 ha) a hloubku až 10 m, mělo délku kolem 4 – 5 km a šířku 2 - 3 km. Je otázkou, bylo-li právě toto „jezero“ plošně největším rybníkem v povodí Moravy, nebo jím byl Měniňský rybník na dolním toku Litavy. Jisté je, že Kobylské jezero bylo později rozděleno na několik rybníků a potýkalo se poměrně často s problémy jihomoravského poloaridního mezoklimatu. Stojí zato si připomenout některé historické postavy, které měly něco společného s „jezerem“: Jindřich z Lipé, Boček Kuna z Kunštátu a Bouzova, Vilém z Pernštejna, Jan z Pernštejna (který byl nucen zastavit Kobylské jezero zábrdovickému klášteru roku 1527), Jan z Lipé, lékař Tomáš Jordán, Jan Amos Komenský (v jeho mapě Moravy z roku 1627 je zakreslena jak obec Kobylí, tak Kobylské jezero), Zdeněk Žampach z Potštejna, který dal roku 1637 vypustit „jezero“, které roku 1640 vyschlo. Potom bylo roku 1650 opět naplněno vodou (roku 1660 je tato vodní akumulace připomenuta v díle „Prodromus moravographiae“, která napsal moravský historik a katolický hodnostář Tomáš Pešina z Čechorodu . „Jezero“ sloužilo až do roku 1835 k chovu ryb. Potom bylo opět vypuštěno.

Roku 1464 - poprvé zmínka u obce o "Kobylském" jezeře;; později rozděleno na rybníky mělo délku 4 km a šířku 2 km; Jindřich z Lipé se soudí s Čeňkem z Kunštátu a Bojanovic a se Smilem z Melic a Zborovic pro jejich neoprávněné lovení ryb v Kobylském jezeře (rybníku); roku 1482 - Pertold z Lipé platil své dluhy výnosem z kobylského jezera; **1490** - ukončeny velké spory o zaplavování gruntů mezi Krumvířským rybníkem a Kobylským jezerem dohodou mezi Bočkem Kunou z Kunštátu a Bouzova a Vilémem z Pernštejna; **1522** - nástupcem Jindřichovým byl jeho syn Jan, který přes tento velký majetek a špatné hospodaření byl nucen v roce 1527 zastavit Kobylské jezero pro finanční potíže za 500 zlatých zábrdovickému klášteru, který měl v držbě Klobouky ; **1526** - Jan z Lipé vyplatil Kobylské jezero zastavené zábrdovickému klášteru ; kol **1600** - Kobylské jezero připomíná zemský moravský lékař Tomáš Jordán, vrstevník slavného botanika Tadeáše Hájka z Hájku (1526-1600); **1627** - J.A.Komenský vydává Mapu Moravy, kde je lokalizováno Kobylí i Kobylské jezero; **1637** - Zdeněk Žampach z Potštejna v domnění velkého výlovu dal vypustit Kobylské jezero. Voda vytékala plných sedm týdnů. Rybolov se nevydařil, ryby uvízly v bahně a zahynuly. Jezero zůstalo po řadu let takřka bez vody; Kroniky uvádějí, že vysušení jezera způsobilo také sucho v následujících letech, kdy vyschly panské rybníky nad Kobylským jezerem, takže přestal úplně přítok vody k jezeru. **1640** - jezero vyschlo a zůstalo 10 let pastviskem; obyvatelé z bázně před infekcí více dní zakopávali leklé ryby; **1650** - za mokrého léta jezero opět zavodněno a sloužilo k chovu ryb do roku 1835; kol **1660** - Kobylské jezero připomínal historik, katolický hodnostář Tomáš Pešina z Čechorodu (1629-1680) ve vlastivědném díle o Moravě "Prodromus moravographiae", sv. 1; **1691** - Kobylské jezero je popisováno jako panské; lovílo se v něm v létě i v zimě, a to kapři, štiky, líni a karasi; **1829** - jako poslední držitel vodního mlýna uváděn Václav Hauzner; 30.léta 19.st. - nastala velká změna ve vzhledu krajiny vlivem suchého léta - rybníky byly znovu vypuštěny, jejich dno bylo vysušeno a přeměněno v pole, zejména pro pěstování cukrové řepy. Touto změnou bylo postiženo i malebné Kobylské jezero, které se uvádí jak

vysychající. **1835** - na kobylské škole působil učitel Tomáš Kubát, od r. 1862 jako nadučitel; - na jaře započaty odvodňovací práce na vysušení Kobylského jezera; v Kobylicích se usadil vrchní inženýr Sommer s pomocníky, najímali lidi do práce a začal výkop koryta - "Svodnice" - až k Trkmanskému potoku, aby bylo odvodněno jezero a získána další úrodná půda na císařském panství; na staré Svodnici byl ještě vodní mlýn; **1836** - voda z jezera najednou neodtekla, pokračovaly regulační a odvodňovací práce na vysušení Kobylského jezera; zrušena stará Svodnice, která vedla od Ostrůvku okolo Mikuláška k rohu Dolních (Předních) pastvisk u Hřebenů, a tzv. mlýnský potok, který vedl od dnešního Ostrůvku směrem k dnešním "Jochům" podle současného náspu železniční trati a od něho šikmo do staré Svodnice ke Hřebenům podél tehdejšího mlýna; pavlovický správce císařského statku dal vystavět dřevěný most přes vzniklý ostrůvek, aby usnadnil spojení mezi Kobylicí a Brumovicemi; zrušen vodní mlýn na staré Svodnici o 4 složeních (vzhledem k většímu počtu obyvatel vesnice), připomínaný v r. 1538, v důsledku zrušení jezera a náhonu. Mlýn měl čp. 6, které bylo převedeno na obydlí vedle rybárny čp. 9 na okraji vesnice ve směru k Terezínu (zde bydleli zaměstnanci statku); **1838** - na bývalém ostrůvku v jezeře mezi Kobylicí a Brumovicemi místo dřívějších stodol vystavěn nový dvůr (Ludwigshof), později zvaný Ostrůvek;

V roce 1822 byl vypuštěn Měnínský rybník panský, založený za markraběte Jošta v poslední čtvrtině 14. století (a poprvé podle listinných dokladů připomenutý dne 30. listopadu roku 1396). Obec (Žatčany) byla kdysi ze všech stran obklopena rybníky – směrem k Telnici ležel Žatčanský, za silnicí na Hodonín pak Měnínský rybník, se svými 514 hektary jedna z největších vodních ploch na Moravě.«

2.3. Významná města

Od roku 1641 bylo správním centrem Moravy Brno. Předtím se o správu země dělilo s Olomoucí, která je dodnes centrem římskokatolické duchovní správy Moravy. *Poznamenáváme jen, že západní hranice Olomouckého arcibiskupství je v podstatě identická s historickou zemskou hranicí mezi Moravou a Čechami.*

- Brno (krajské)
- Olomouc (krajské)
- Zlín (krajské)
- Přerov
- Prostějov
- Třebíč
- Jihlava (krajské město, původně ležící jen na Moravě, ovšem v současnosti se rozkládající po obou stranách moravsko-české zemské hranice)
- Kroměříž
- Uherské Hradiště
- Nový Jičín
- Znojmo
- Ostrava (krajské město rozkládající se po obou stranách moravsko-slezské zemské hranice)
- Frýdek-Místek (město rozkládající se po obou stranách moravsko-slezské zemské hranice (na moravském území leží část zvaná Místek)

Do tohoto výčtu by nejspíše měly patřit i Šumperk, Vsetín, Valašské Meziříčí, Hodonín, Břeclav, Uherský Brod, Otrokovice, Hranice, Blansko, Boskovice, Šternberk, Zábřeh, Holešov, ze specifických důvodů také Svitavy, Moravská Třebová, Dačice, zmíněna by měla být i další „znárodněná“ města – Slavonice, Březová nad Svitavou, Jevíčko, Červená Voda.

3. Dějiny Moravy

*Podrobnější informace můžeme najít v článku **Dějiny Moravy**.*

3.1. Slovanské osídlení

Nejstarším historicky doloženým etnikem byly keltské kmeny Volků-Tektoságů, vystřídané na přelomu letopočtu germánskými Kvády (pravděpodobně sem zasahoval vliv Marobudovy říše). V 6. století osídlily Moravu slovanské kmeny: Holasicové na Opavsku (jejichž existence je ale značně nejistá) a Moravané (odtud jméno – poprvé zmiňováni až roku 822, zřejmě se ale jednalo o souhrnný název pro všechny obyvatele jednoho kmene, který si v 8. či 9. století podmanil ostatní slovanské kmeny žijící v tomto regionu), žijící zejména kolem středního a dolního toku řeky Moravy, pravděpodobně až k soutoku s řekou Dunaj.

3.2. Velkomoravská epocha

*Podrobnější informace můžeme najít v článku **Velkomoravská říše**.*

V 7. století tvořila Morava součást Sámovy říše. V roce 833 došlo ke sjednocení moravského knížectví (území moravských kmenů) a nitranského knížectví (jihozápadní Slovensko); v letech 833 – 906 se tak Morava stala částí prvního raně feudálního státu na území dnešní České republiky - Velkomoravské říše.

Mezi Velkomoravskou říší a Byzancí byla v roce 863 uzavřena dohoda. Císař Michael III vyšel vstříc žádosti Moravanů a vyslal na Moravu misií vedenou „soluňskými bratry“ Konstantinem a Metodějem. Jejich zásluhou se Morava stala kolébkou slovanské vzdělanosti a začala se tu šířit východní větev křesťanství. Druhý z věrozvěstů se o něco později stal prvním a jediným moravsko-panonským arcibiskupem.

Velká Morava byla kromě svého kulturního významu také politicky a vojensky silným středoevropským státem s mocnými panovníky v čele (nejslavnějším byl Svatopluk). Po zániku říše v letech 906 / 907 existuje pro následující století jen minimum písemných zpráv. Je pravděpodobné, že teritorium nynější Moravy se dostalo pod vliv Uher popř. Polska, přičemž zbytky původní světské a církevní správy byly patrně zachovány.

3.3. Středověk

Teprve až po několikanásobné porážce Uhrů v letech 955 a 965 si Moravu postupně pod své panství získal český kníže Boleslav I. Hranice Moravy byly v této době značně odlišné od jejich současného průběhu. Na jihu zasahovala přirozená hranice jižněji až do severní části dnešních Dolních Rakous, na východě vedla po západním úpatí Bílých Karpat. Severní hranice nebyla dlouho zřejmá, probíhala zhruba hlubokými hvozdy na dnešním jižním pomezí Opavska.

Roku 1003 se zmocnila Moravy polská vojska Boleslava Chrabrého. Do kdy Polsko Moravu podrželo není přesně známo – její opětovné ovládnutí (až po Bílé Karpaty) Přemyslovcem Oldřichem se klade do roku 1019 nebo do r. 1029. Ještě na přelomu 11. a 12. století však patřila část Moravy v okolí Uherského Hradiště, Uherského Brodu a Strážnice k Uhrám. Oldřich dal zemi do správy svému synu Břetislavovi I.

Břetislav I. založil či obnovil řadu hradů, z nichž tři – Olomouc, Brno a Znojmo – se později rozrostly v důležitá města. Tyto hrady také na samém sklonku svého života (1055) ustanovil centry nových správních oblastí, tzv. **údělů**, ve kterých vládli mladší synové pražských knížat (později, zejména v brněnském a znojemském údělu, samostatné boční linie Přemyslovců). Břetislav také stál u počátků moravského mincovnictví – ještě za života svého otce začal na Olomouckém hradě razit denáry a založil zde nejstarší mincovnu na Moravě. I tato skutečnost podtrhla přednostní postavení Olomouce vůči ostatním údělům.

Nástupce Břetislavův na pražském stolci, nejstarší syn Spytihněv II, se rozhodl Moravu uspořádat jinak. Sesadil všechny tři své bratry/údělníky (olomoucký Vratislav – pozdější král Vratislav II – musel dokonce uprchnout do Uher), dosazené Břetislavem; uvěznil 300 moravských předáků, vyvlastnil jejich majetek („*koně i jejich zbroj*“) a na jejich místa dosadil své lidi z Čech. Po jeho smrti však nový kníže Vratislav II. systém údělů opět obnovil („**druhé dělení Moravy**“), a ty pak zůstaly až do sjednocení země v r. 1182.

Zvláštní postavení mělo v rámci Moravy olomoucké biskupství, založené Vratislavem roku 1063. Olomoucký biskup býval (na rozdíl od pražského) doslova pravou rukou knížat a králů českých, mocným činitelem v zemi (jediná skutečná lenní soustava v našich zemích vznikla právě na statcích a panstvích biskupů z Olomouce).

Na konci 12. století moravské úděly sjednotil během krize uvnitř přemyslovského rodu pozdější český kníže Konrád II. Ota, sjednocení země dokončil markrabě Jindřich Břetislav a tak vzniklo **moravské markrabství**. Po bitvě u Loděnice na Moravskokrumlovsku knížskou dohodou s knížetem Bedřichem si Konrád II. Ota podržel markraběcí titul a zároveň uznal vrchní autoritu českého knížete. Poté, co se sám stal českým knížetem, přestal markraběcí titul užívat, v jedné z listin se dokonce představil jako „kníže Čechů, kdysi markrabě moravský“ („*Boemorum dux, quondam marchio Moraviae*“), čímž dal najevo, že hodnost českého knížete v sobě zahrnuje i panování na Moravě. Morava jako jednotná země nicméně nezanikla, její vztahy k Čechám však byly formálně neujasněné až do roku 1348, kdy český král Karel z Moravy učinil léno českého krále.

Počínaje rokem 1269 se začalo z Moravy vydělovat Opavské vévodství vytvořené Přemyslem Otakarem II. po jeho nemanželského syna, vévodu Mikuláše.

Moravské markrabství koncem 13. století mělo své zemské úředníky, v jejichž čele stál zemský hejtman (poprvé se uvádí v roce 1298) a soudy (tzv. cúdy). Zemská obec, reprezentovaná sněmem, se začala na Moravě formovat až v průběhu 14. století.

Jan Lucemburský, nový král Čech a markrabě Moravy, byl nucen vydat české a moravské šlechtě tzv. inaugurační diplomy neboli volební kapitulace (pro Moravu byl diplom vydán v červnu 1311, půl roku po tom českém), v nichž potvrdil *všem knížatům království našeho českého a Moravě jejich požadavky* (byť v okleštěné podobě) – mimo jiné že „...*nikdy nesvěříme nikomu jinému než Moravanu na Moravě nějaký úřad, spojený s důchody*...“; dále, že zemskou berní bude král vybírat jen ve zvláštních případech a že nebude šlechtu nutit k vojenským tažením za hranice země (tj. šlechtici měli pouze povinnost zemské hotovosti). Tyto listiny upevnily politickou samosprávu Moravy ve středověku. S Čechami spojovala Moravu osoba společného panovníka (personální unie), společné občanství šlechty a povinnost společné obrany. *Rok 1311 je pro Moravu velice významný: tehdy spatřila světlo světa tzv. Magna charta.*

V roce 1348 český král a římský císař Karel II. učinil konec nejasnému vztahu Moravy k Čechám a v rámci utvoření soustátí Země Koruny české učinil Moravu lénem českého krále, Morava nadále neměla být zcizována z moci českých králů. Karel též zreformoval moravské soudnictví a do Brna a Olomouce byly převedeny zemské desky (zemský sněm střídavě zasedal v obou městech). V 15. století Moravu nezasáhly příliš významně husitské války, země se však po jejich skončení rozdělila nábožensky stejně jako Čechy.

V roce 1462 císař Fridrich III. na žádost Jindřicha z Lipé, nejvyššího zemského hejtmana Moravského markrabství a maršálka Království českého, jakož i na žádost stavů markrabství, polepšil v erbu Moravy šachování orlice ze stříbro-červeného na zlato-červené.

Jiří z Poděbrad vydal 13. ledna 1464 *na poníženou prosbu baronů, šlechticů a obyvatel tohoto markrabství* slavnostní listinu, kterou proklamoval nerozlučitelné spojení Čech a Moravy jako dvou rovnoprávných zemí. Markrabství nemělo být už nikdy nikomu postoupeno v léno, samo však přestalo být chápáno jako české léno. V důsledku válek s Matyášem Korvínem a následného chaosu a rozdělené vlády v českých zemích (Morava v letech 1469/71 – 1490 spadala, spolu se Slezskem a obojí Lužicí, pod vládu Uher) však listina nebyla fakticky naplněna.

3.4. Raný novověk

V roce 1535 bylo vydáno Zřízení zemské markrabství moravského a vznikly tak kraje *novojičínský, olomoucký, brněnský a hradištský*.

V 16. století představoval nejvyšší zemský orgán **moravský zemský sněm**, který měl právo povolovat berně, měl samostatnou moc pokud šlo o zemská práva a zemské zákonodárství a střežil moravské svobody. V čele země stál královský zemský hejtman s dalšími úředníky. V zahraničí byla Morava chápána téměř jako samostatná stavovská republika.

Počátkem 17. století z iniciativy Karla st. ze Žerotína se Moravané poprvé a naposledy odtrhli a dočasně se odklonili nikoliv od Koruny, ale od krále (markrabího) Rudolfa II. a vznikla konfederace Moravy, Uher a Rakous, v jejímž čele stál uherský král Matyáš II. přijatý v roce 1608 za moravského markrabího. Matyáš tehdy přiznal moravským stavům právo zákonodárné a to i bez souhlasu panovníka-markrabího, dále právo zemského sněmu vypovídat válku a uzavírat mír a bránit zemské zřízení i zbraní, kdyby je panovník porušoval. Tato iniciativa byla výsledkem rozhořčení nad postupem českých stavů a jejich postojem v minulosti k Moravě. Morava vedená Karlem Starším ze Žerotína a Františkem z Ditrichštejna se nejprve odmítla připojit k českému stavovskému povstání. Spojila se s ním až v roce 1619, kdy v zemi proběhl s pomocí českého stavovského vojska převrat.

Bitvy na Bílé hoře se v roce 1620 zúčastnilo na čtyři tisíce mužů moravského vojska (přesněji řečeno, šlo o žoldnéře z německých zemí najaté za peníze moravských stavů) a vedl je Jindřich z Thurnu mladší a Jindřich Šlik. Šlo o jednu z mála jednotek, která z bitvy neprchla a bojovala až do konce, faktem ovšem je, že její pozice jakýkoliv útek v podstatě vylučovala.

V době pobělohorské bylo v roce 1628 vydáno Obnovené zřízení zemské pro Moravu (rok předtím pro Čechy), jež zůstalo, s drobnými úpravami, v platnosti až do r. 1848 a zabezpečovalo Habsburkům dědičné právo na české země. To byla definitivní tečka za stavovskými svobodami i náboženskou tolerancí, jíž byla Morava najmě v 16. století proslulá...

V rámci nastupujícího absolutismu Ferdinand II. také zřídil nový úřad – moravský královský tribunál – kterým nahradil dosavadní instituci zemského hejtmána (jakožto jednotlivce). Tribunál, ustanovený v prosinci r. 1636, sídlil zpočátku v Olomouci, ale r. 1642 byl (spolu se zemskými deskami a soudem) přemístěn do Brna, které se tak stalo **jediným hlavním městem Moravy**. Územně-správní reforma Karla VI. z roku 1714 ustanovila (už stálé) kraje: *Brněnský, Jihlavský, Znojenský, Olomoucký, Přerovský a Hradištský*.

V souvislosti s pronikavými reformami Marie Terezie (zřízení tzv. *Directoria in publicis et cameralibus*) přestalo roce 1749 moravské markrabství (jakož i ostatní země Koruny české) de facto existovat. Ztratilo i to málo pravomocí, které v pobělohorském období vídeňský dvůr zemi byl ochoten ponechat. V roce 1763 sice panovnice nespokojeným stavům částečně ustoupila (ustavením královského moravského zemského gubernia v čele se zemským hejtmánem, který se stal zároveň předsedou zemských sněmů a zemského výboru), ovšem zemským úředníkům byly (narozdíl od úředníků, dosazovaných z centra do všech nižších a středních úřadů a do značné části úřadů zemských) jejich pravomoci stále oklešťovány. Radikální Josef II. pak zemské úřady proměnil v čistě zeměpanské úřady a zemští (stavovští) úředníci měli pouze čestné funkce.

Roku 1758, za sedmileté války, znovu vpadl na Moravu pruský král Fridrich II., ovšem kvůli potížím se zásobováním, úspěšné obraně Olomouce a prohrané bitvě u Domašova byl nucen se bez úspěchu stáhnout.

Roku 1777 je olomoucké biskupství povýšeno na arcibiskupství, namísto proponovaného biskupství v Opavě pak byl zřízen generální vikariát. V letech 1782 - 83 Josef II. sloučil státní správu Moravy a Rakouského Slezska pod jedno moravkoslezské gubernium se sídlem v Brně. (Stavovské instituce a zemské sněmy obou zemí však zůstaly zachovány!) I nadále byla Morava rozčleněna na 6 krajů. Josef II. zároveň roku 1783 začlenil území tzv. moravských enkláv ve Slezsku pod Opavský kraj, který byl jedním ze slezských krajů. I nadále však byly tato území spravována dle moravských zákonů.

Císař Leopold II. svým reskriptem v roce 1790 svolal a obnovil zemský sněm Moravského markrabství (čímž vlastně rušil předchozí reformy svého bratra). Sněmu předsedal sněmovní direktor a moravkoslezský gubernátor. Moravskému zemskému sněmu byla navracena moc zákonodárná a vládní, zatímco moc výkonnou si podržely zeměpanské úřady panovníka.

3.5 Novověk

3.5.1. 19. století

Schoberova mapa Moravy a Slezska z roku 1888 (*je znázorněna na webových stránkách Wikipédie*)

Mapa administrativního členění Moravy a Slezska z roku 1897 (*je znázorněna na webových stránkách Wikipédie*)

K 1. lednu 1850 bylo zrušeno moravkoslezské gubernium a Morava se Slezskem byly opět plně samostatnými korunními zeměmi. Zároveň došlo ke vzniku dvou zemských místodržitelství: moravského a slezského. V rámci centralizace se Moravské markrabství

podobně jako jiné země mocnářství stalo korunní zemí mocnáře a provincií Rakouského císařství.

Území stávajících moravských enkláv ve Slezsku nadále tvořilo (až do roku 1928) specifické správní území. Na jedné straně bylo spravováno slezskými orgány v rámci nově vzniklých slezských okresů, avšak platily zde moravské zemské zákony, daně odtud byly odváděny na Moravu a rovněž se jednalo o jeden z moravských volebních okresů. V rámci správní reformy vznikly na Moravě dva kraje (*Brněnský* s dvanácti okresy a statutárním městem Brnem a *Olomoucký* s třinácti okresy a statutárním městem Olomoucí).

V rozsáhlých okresech existovaly expozitury okresních hejtmanství (Břeclav – expozitura okresního hejtmanství v Hustopeči; Moravské Budějovice – expozitura okresního hejtmanství ve Znojmě; Staré Město pod Sněžníkem – expozitura okresního hejtmanství v Šumperku; Moravská Ostrava – expozitura okresního hejtmanství v Místku; Strážnice – expozitura okresního hejtmanství v Uherském Hradišti).

V únoru 1861 byly přijata Únorová ústava, která podávala soubor zemských zřízení. Působnost nového zemského sněmu Moravského markrabství a moravského zemského výboru byla taxativně vymezena v oblasti zákonodárné a správní. V čele zemského výboru stál opět moravský zemský hejtman. Výbor měl výkonnou a samosprávnou funkci. Zemský místopředseda nebyl však odpovědný zemskému sněmu. V této době jsou kraje zrušeny a nahrazuje je 76 „*smíšených*“ okresů a 2 statutární města (Brno a Olomouc).

V roce 1865 v rámci programu federalizace Rakouské monarchie byla ústava zrušena a Vídeň zahájila přímé jednání se zemskými sněmy včetně sněmu Moravského markrabství. Dva roky poté byla přijata nová Prosinčová ústava liberálního ducha, ale bez federalistického pojetí. O další tři roky později došlo opět k reformě okresů; jejich počet se snížil na 30 a doplnilo je 6 statutárních měst (Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Uherské Hradiště a Kroměříž). Toto uspořádání s malými změnami trvalo až do roku 1928.

Území okresů se dále členilo na soudní okresy (některé z nich byly rozděleny mezi 2 i více politických okresů). Správu smíšených a později politických okresů řídilo okresní hejtmanství v čele s hejtmanem.

3.5.2. 20. století

3.5.2.1. Období do r. 1948

V roce 1908 bylo Moravské markrabství správně členěno na města s vlastním statutem (Brno, Olomouc, Znojmo, Jihlava, Kroměříž, Uherské Hradiště) a na 34 politické okresy. Zemský sněm Moravského markrabství v čele se zemským hejtmanem měl 151 poslanců. Moravský zemský výbor, jemuž předsedal rovněž zemský hejtman, se ve svých referátech staral o zemskou správu, zemský majetek a podniky, zemědělství živnosti a průmysl, zdravotnictví, bezpečnost, vojenské záležitosti v zemi, vzdělání, vědu, literaturu a umění, veřejné stavby a dopravu a zemské daně.

Roku 1918 se Morava jako **Země moravská** stává součástí Československa, přičemž zemský sněm byl zrušen a samospráva Moravy silně omezena. Ústava Československé republiky zrušila všechny znaky autonomie jednotlivých českých zemí, jako byly zemské symboly, zemský sněm a zemské zákonodárství. Tatáž ústava také navrhla nové administrativní členění

státu na menší župy, které by zcela nahradily stávající členění na země. V případě Moravy by jejich hranice nerespektovaly stávající hranici Moravy a Slezska, zatímco moravská hranice s Čechami i Slovenskem měla být nadále respektována. Nově zřízené ministerstvo vnitra ČSR mělo snahu zemské zřízení nahradit župním, což na Moravě odmítaly takřka všechny politické strany a veškerý denní tisk s odůvodněním, že by Morava jako samostatný historický útvar s tisíciletou tradicí zanikla.

Neuskutečněný návrh na rozdělení Moravy a Českého Slezska na župy z roku 1920 *(je znázorněn na webových stránkách Wikipédie)*

Země Moravskoslezská *(vyznačena zeleně a růžově)* na mapě dnešního Česka *(je znázorněna na webových stránkách Wikipédie)*

Definitivní ústava přijatá v únoru 1920 rozhodla proti zemskému zřízení. Zákonodárnou moc svěřila dvoukomorovému Národnímu shromáždění Republiky Československé, složenému z poslanecké sněmovny a senátu a potvrdila neexistenci zemských sněmů. V čele Moravy nadále stála zemská správa politická v jejímž čele stál prezident zemské správy politické.

31. července 1920 byla k ČSR připojena malá část Dolních Rakous (Valticko a území jižně od Lanžhotu – tzv. Dyjský trojúhelník) a začleněna do moravských politických okresů. Roku 1924 po převedení osady Nedvězíčko do Čech získala Morava svůj moderní rozsah, tak jak je historiky a jinou odbornou veřejností vnímán dodnes.

Dále byla roku 1927, po vlně protestů a petičních akcí, opuštěna myšlenka nahradit historické země župami. Zákonem č. 125/1927 Sb. „o organizaci politické správy“ ze dne 14. července 1927, se pak s platností od 1. prosince 1928 stala Morava částí nově zřízené Země Moravskoslezské, která byla jednou ze čtyř samosprávných zemí, na které se území Československa dělilo.

V Brně byl zřízen Zemský úřad pro Zemi Moravskoslezskou, která vznikla spojením Moravy a Slezska. V Zemi moravskoslezské existovalo čtyřicet pět okresních úřadů a magistráty tři statutárních měst: Brna, Olomouce a Opavy (Frýdek, Jihlava, Kroměříž, Uherské Hradiště a Znojmo přišly při vzniku Země Moravskoslezské o postavení statutárního města). Nejvyšším článkem územní samosprávy pak byla zemská samospráva. Nejvyšším orgánem zemské samosprávy v Zemi Moravskoslezské bylo šedesátičlenné Zemské zastupitelstvo. Funkční období členů zastupitelstva bylo šestileté, jeho předsedou se stal z titulu svého úřadu zemský prezident. Zemské zastupitelstvo volilo ze svých řad Zemský výbor, jenž měl dvanáct členů. Také jemu předsedal zemský prezident. Ten také zastupoval zemi navenek jako právníckou osobu a podepisoval písemnosti, vydané jejím jménem. Působnost Zemského zastupitelstva se dělila na činnost hospodářskou a správní, normotvornou, na působnost ve správním soudnictví a na působnost poradní a iniciativní.

Důvodem pro vznik Země Moravskoslezské byla nejen relativně malá rozloha Českého Slezska, ale také snaha omezit politický vliv zdejších sudetských Němců a těšínských Poláků (v případě župního zřízení by totiž v obou slezských župách měli Němci naprostou většinu).

Mnichovskou dohodou z roku 1938 byly z Moravskoslezské země vytrženy rozsáhlé převážně německojazyčné oblasti na severu (většina území začleněna do nacistické župy Sudetenland,

menší část – Hlučínsko se stala součástí pruské provincie Slezsko; část území na Těšínsku připojilo Polsko, po jehož obsazení bylo území rovněž připojeno k pruské provincii Slezsko), a jihu (tato oblast byla začleněna do Sudetoněmeckých území, a od 15. dubna 1939 do Zemského hejtmanství Dolní Dunajsko, které bylo 1. května 1939 přeměněno v Dolnodunajskou župu).

Správní dělení Země moravskoslezské 1938 *(je znázorněno na webových stránkách Wikipédie)*

15. března 1939 byl zbytek českých zemí obsazen nacistickým Německem a 16. března začleněn do Protektorátu Čechy a Morava, jehož součástí byl až do osvobození. Během okupace nacisté k 1. ledna 1940 k Moravě administrativně připojili některé okrajové oblasti východních Čech v oblasti Českomoravské vrchoviny. Jednalo se o soudní okresy Polná, Štoky (k němuž byla připojena východní část soudního okresu Německý Brod), které byly začleněny do politického okresu Jihlava; soudní okres Přibyslav (k němuž byla připojena i severovýchodní část soudního okresu Německý Brod), který byl začleněn do politického okresu Nové Město na Moravě; protektorátní část politického okresu Jindřichův Hradec, který byl začleněn k nově zřízenému politickému okresu Telč (okresní úřad sem byl přeložen z Dačic, které sice ještě náležely k protektorátu, ale byly těsně u jeho hranic); a jihovýchodní část politického okresu Polička, která byla v rámci Moravy začleněna do soudního okresu Kunštát v politickém okrese Boskovice. *Součástí protektorátní Moravy „se staly“ i některé obce a města ve Slezsku, východně od pravého břehu řeky Ostravice – Slezská Ostrava, Frýdek, Staré Hamry, Dobrá, Morávka, aj.*

Po osvobození došlo k obnovení Země Moravskoslezské v původním rozsahu a obnově původního členění na politické okresy ke stavu ze září 1938. Odchytkou od původního stavu bylo nové statutární město Moravská Ostrava (od roku 1946 Ostrava) vzniklé jako městský okres roku 1941, dále začlenění téměř celého soudního okresu Frýdku a nepatrné části soudního okresu Moravská Ostrava do politického okresu Místek, uznání nacisty provedeného připojení několika obcí k Opavě, a obce Líšně ke statutárnímu městu Brnu. V reakci na požadavek obnovení slezské samosprávy došlo ke vzniku Slezské expozitury země Moravskoslezské se sídlem v Ostravě, do níž byly vedle území původního Českého Slezska začleněny také původně moravské politické okresy Nový Jičín, Moravská Ostrava a Místek.

Po parlamentních volbách, které proběhly 26. května 1946 získali komunisté vliv také na Moravě. Výsledky voleb se promítly i do vedení a činnosti národních výborů, včetně Zemského národního výboru pro Zemi Moravskoslezskou, jehož novým předsedou se stal 31. července 1946 člen KSČ a šéfredaktor jejího moravského deníku Rovnost František Píšek, čímž se stal zemský národní výbor podstatně poslušnějším nástrojem převážně komunistické československé vlády.

3.5.2.2. Období po r. 1948

Po únoru 1948 pak nový komunistický režim začal pracovat na správní reorganizaci Československa. Výsledkem komunistických představ o centralizaci moci bylo kromě jiného zrušení zemského zřízení a zavedení členění republiky na kraje. Definitivní podobu krajského zřízení schválila vláda Československé republiky na svém zasedání 30. listopadu 1948. Rozhodla o zřízení 13 krajů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, a šesti krajů na Slovensku. Národní shromáždění Československé republiky podle rozhodnutí Komunistické strany Československa odsouhlasilo zrušení členění na země a úplnou centralizaci správního aparátu.

1. ledna 1949 bylo území Československa rozděleno mezi nově vzniklé kraje, které s výjimkou slovenské hranice nerespektovaly dřívější historické hranice zemí. Země Česká a Moravskoslezská tak zmizely z mapy Československa jako správní celky. Země Moravskoslezská byla rozdělena na kraj Brněnský, Gottwaldovský, Jihlavský, Olomoucký a Ostravský; několik obcí se stalo součástí kraje Českobudějovického a Pardubického. Nejvíce zemské hranice nerespektoval kraj Jihlavský, zasahující hluboko do Čech.

9. dubna 1960 Národní shromáždění schválilo zákon o reorganizaci územní správy, jímž se rušilo členění platné od roku 1949. Vstoupil v platnost 1. července 1960 a výrazně se jím snižoval počet krajů, přičemž ani nové rozdělení nekopírovalo historické hranice. Na základě této reformy byla převážná část území někdejší země Moravskoslezské přerozdělena mezi kraje Jihomoravský (jehož součástí se však stala i osada Jobova Lhota, historicky patřící k Čechům) a Severomoravský, zatímco území na severozápadě Moravy a okolí Svitav a Moravské Třebové bylo začleněno do kraje Východočeského (roku 2000 bylo začleněno do kraje Pardubického) a území na jihozápadě Moravy (Dačicko) ke kraji Jihočeskému. S výjimkou katastrálních území Vesce u Počátek, Prostý a Horní Vilímeč, které nyní náležejí k českému městu Počátky v kraji Vysočina), bylo toto území po roce 2000 přičleněno ke kraji Budějovickému. Dnes Jihočeskému.

Za pražského jara v roce 1968 byl z iniciativy poslanců Jihomoravského kraje a nově založené Společnosti pro Moravu a Slezsko podán „Návrh na státoprávní a územní uspořádání Československé republiky“, která se měla stát trojdílnou federací tří rovnoprávných státoprávních subjektů Čech, Moravy se Slezskem a Slovenska. Morava se Slezskem však vyděleny nebyly a stát byl uspořádán na národnostním principu dvou hlavních národů Čechů a Slováků. Parlamentem České socialistické republiky se stala Česká národní rada, již tvořili poslanci z Čech, Moravy i Slezska.

Federální shromáždění dne 9. května 1990 přijalo usnesení, které odsoudilo zrušení Země Moravskoslezské a vyslovilo v něm pevné přesvědčení, že „*nové ústavní uspořádání republiky, které vzejde z jednání svobodně zvolených zákonodárných sborů, tuto nespravedlnost napraví*“. Poslanci moravských politických stran zvolení v prvních svobodných volbách předložili návrh zákona na obnovení zemského zřízení. Předsednictvo ČNR, kde mělo převahu Občanské fórum, jej však ve výběrech zamítlo. Zejména počátkem 90. let pak proběhly ještě další snahy o obnovu Moravy jako autonomní země, ty však vyšly naprázdno. Roku 1997 došlo k úpravě česko-slovenské státní hranice, čímž se některé moravské pozemky včetně osady U Sabotů staly součástí Slovenska. *Opět je třeba zmínit i úpravy v oblasti hraničních osad Sidonie – u Vlárského průsmyku - a Kasárna – u Velkých Karlovic.*

Dne 1. ledna 2000 vstoupil v platnost zákon, který vytvořil na území České republiky 14 krajů (územních samosprávných korporací), jež opět nerespektují historické hranice Moravy. (Územní členění na kraje z roku 1960 zůstalo zachováno souběžně dosud.) *A tak i nadále pokračují problémy spojené s nutností respektovat moravskou i slezskou identitu, s nedodržením principů skutečné demokratizace společnosti i na Moravě a ve Slezsku, decentralizace, samosprávy, subsidiarity apod., a téměř úplně se vytratila i počáteční a přitom nedůsledná snaha uskutečnit systémovou reformu celého veřejného sektoru, brát v úvahu přirozené historické a geografické podmínky, spádovost území, dopravní obslužnost aj. Potíže veřejného sektoru však trvají i desítky let po „sametové“ revoluci a v mnoha oblastech se i prohlubují – včetně narůstání krize veřejných financí, korupce, atp.*

4. Znak a vlajka

Polepšený znak Moravy z roku 1462 *(je znázorněn na webových stránkách Wikipédie)*

Znakem Moravského markrabství byla v modrém poli červenostříbrně šachovaná orlice se zlatou zbrojí. V případě moravského znaku se v historii používaly dvě barevné varianty šachování orlice. Původní pocházející z 13. století a dnes používané je stříbrnočervené. Na základě moravského erbovního listu císaře Fridricha III. z r. 1462 jako vděčnost za vojenskou pomoc českého krále a moravského markraběte Jiřího z Kunštátu a Poděbrad byl moravský znak na žádost moravského zemského hejtmána Jindřicha z Lipé polepšen změnou stříbrného šachování na zlaté. Toto polepšení bylo 1628 potvrzeno Ferdinandem II: Následně byly používány obě barevné varianty. Moravský zemský sněm se roku 1848 usnesl na používání zlatočerveného šachování, což potvrdilo 1849 i 1888 Ministerstvo vnitra. Ve velkém a středním habsburském znaku však bylo stabilně používáno původní stříbrnočervené šachování a to až do 1915, kdy bylo ve středním znaku změněno na zlatočervené. Od roku 1918 se přešlo na výlučné používání původní stříbrnočervené moravské orlice v modrém poli, neboť vychází z tradičních slovanských barev – červené, bílé a modré. Z právního hlediska bylo pak stříbrnočervené šachování v moravském znaku výslovně potvrzeno zákonem č. 252/1920 Sb.

Stříbrnočervená moravská orlice je dnes součástí velkého státního znaku České republiky, jakož i znaků krajů Jihomoravského, Olomouckého, Zlínského, Moravskoslezského, Pardubického a Vysočiny. Jihomoravský kraj kromě stříbrnočervené orlice užívá ve čtvrceném znaku uděleném roku 2005 také zlatočervenou variantu moravské orlice, která je umístěná ve čtvrtém poli. Vedle uvedených krajů je historické území Moravy obsaženo i v Jihočeském kraji (Dačicko, Slavonicko), který však ve znaku moravskou orlici nemá. Stříbrnočervená moravská orlice je též součástí městských znaků čtyř moravských měst: Jevíčka, Moravské Třebové, Olomouce a Znojma.

Vlajka Moravy byla obdélníkového tvaru s poměry délky a šířky 3:2 s dvěma stejně širokými vodorovnými pruhy. Horní pruh byl žlutý a dolní červený. Barvy vlajky byly odvozeny ze zlatočervené varianty šachování moravské orlice. Vlajka Moravy je barvami, uspořádáním i poměrem stran totožná s nynější vlajkou města Prahy.

5. Reference

1. ŠRÁMEK, Rudolf, MAJTÁN, Milan, Lutterer, Ivan: Zeměpisná jména Československa, Mladá fronta (1982), Praha, str. 202.
2. ČAPKA, František: Morava, edice Stručná historie států, Libri (2003), Praha, ISBN 80-7277-186-8, str. 132.

3. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 43.
4. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 39 a 40.
5. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 347.
6. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 348.
7. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 318.
8. MEZNÍK, Jaroslav: Lucemburská Morava (1310-1423), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1999), ISBN 80-7106-363-0, str. 53.
9. ČAPKA, František, Morava, edice Stručná historie států, Libri (2003), Praha, ISBN 80-7277-186-8, str. 120.
10. MUSIL, František: Kladsko, edice Stručná historie států, Libri (2007), Praha, ISBN 978-80-7277-340-4, str. 157.
11. Termín je novodobého původu (vymyslel ho a uvedl ve známost až František Palacký); dobový latinský název těchto celků byl *partes* („díly“)
12. Vedou se spory o to, zda šlo o starou, původní moravskou nobilitu, přeživší ještě z dob Velké Moravy (což zastával zejména L. E. Havlík), či zda to byli beneficiáři a hradští úředníci přišlí na Moravu z Čech spolu s Břetislavem.
13. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 318.
14. ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Nakladatelství Lidové noviny, Praha (1997), ISBN 80-7106-196-4, str. 323.
15. Sága moravských Přemyslovců, Brno 2006, str. 25; Jaroslav Mezník: Lucemburská Morava, Praha 1999, str. 52-3.
16. <http://psp.cz/eknih/1986fs/slsn/usneseni/u0212.htm>
17. *připojme tu i dokumenty Státní vodohospodářský plán, Praha 1955, Směrný vodohospodářský plán, Praha 1975*
18. *připojme tu i Povodí Moravy, Brno 2006 , vydala stejnojmenná organizace Povodí Moravy, s.p.*

6. Související články

- Čechy
- České Slezsko
- Československo
- Dolní Rakousy
- Dějiny Česka
- Dějiny Československa
- Dějiny Evropy
- Jihomoravský kraj
- Moravané
- Moravské hnutí
- Moravsko-slezská hranice
- Moravština
- Protektorát Čechy a Morava
- Severomoravský kraj
- Slezská expozitura země Moravskoslezské
- Slezsko

- Velkomoravská říše
- Vinařská oblast Morava
- Země Moravskoslezská

*Poznámka: Text psaný písmem Arial 11 nebo **Arial 11** doplňuje původní materiál Wikipédie.*

Výchozí podklad: Wikipedie, otevřená encyklopedie

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Morava>